

บทคัดย่อ

นักวิจัยชุมชนบ้านหนองม่วงเห็นปัญหาที่อยากร่วมกันแก้ไขในชุมชน ประกอบกับนักวิจัยและคนในชุมชนหลายคนได้เข้าไปเป็นสมาชิกกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์บ้านเขาจี่ฝอย ได้เห็นตัวอย่างความสามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนบ้านเขาจี่ฝอย จึงได้ไปพูดคุยแลกเปลี่ยนกับนักวิจัยเขาจี่ฝอย ทราบว่าบ้านเขาจี่ฝอยได้นำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาแก้ปัญหาของชุมชน จากคำแนะนำของนักวิจัยเขาจี่ฝอยนักวิจัยจึงได้ประสานปรึกษากับทีมพี่เลี้ยงงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดอุทัยธานี และร่วมกันพัฒนาโครงการ “ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์และสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหนองม่วง” โดยมีโจทย์วิจัย คือ “การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจะนำไปสู่แนวทางการฟื้นฟูความสัมพันธ์และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองม่วง ตำบลเขาจี่ฝอย อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี” การดำเนินกิจกรรมโครงการมีวัตถุประสงค์คือ 1.) เพื่อศึกษาให้คนบ้านหนองม่วงได้เรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชุมชนตนเอง 2.) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิต เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของคนในบ้านหนองม่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 3.) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหนองม่วง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 4.) เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่และการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ของบ้านหนองม่วงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และ 5.) เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนบ้านหนองม่วง ซึ่งผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์เป็นไปเพื่อการค้นคว้าศึกษาการเปลี่ยนแปลงของชุมชนจะนำไปสู่แนวทางการฟื้นฟูความสัมพันธ์และสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านหนองม่วง

ขั้นตอนดำเนินโครงการที่ต้องปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยและชาวบ้านในชุมชนโดยใช้กิจกรรมโครงการเป็นเครื่องมือเชื่อมความสัมพันธ์และกระตุ้นการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนได้แก่กิจกรรมคือ เวทีสร้างความเข้าใจโครงการวิจัย เวทีพูดคุยแลกเปลี่ยน เพื่อเก็บข้อมูล ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เวทีเก็บข้อมูลเชิงลึก ประวัติความเป็นมาของแต่ละครัวเรือน และสาเหตุ ปัจจัย และเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงไปในประเด็นต่างๆ เวทีทำผังชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนรู้ลักษณะทางกายภาพของชุมชน เวทีนำเสนอข้อมูลให้กับคนในชุมชน และเวทีเวทีนำเสนอข้อมูลทั้งชุมชน

ผลการวิจัยพบ การฟื้นฟูการมีส่วนร่วมในชุมชน รูปแบบการมีส่วนร่วมในชุมชนในปัจจุบันเป็นลักษณะการมีส่วนร่วมแบบทางการเป็นส่วนมาก อาทิ การประชุมประจำเดือน จากการวิจัยทีมได้รูปแบบการจัดกระบวนการเพื่อการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนกล่าวคือ กลุ่มแกนนำในชุมชนสร้างทีมและเตรียมการทีมวางขั้นตอนจัดบรรยากาศ และสรุปบทเรียนหลังกิจกรรม ขับเคลื่อนภารกิจร่วมกับกลุ่มผู้นำในบ้านใหญ่ทั้ง 4 หลัง โดยการประสานงานด้วยตัวเองพูดคุยกันให้เข้าใจ และประชุมทั้งชุมชนเพื่อร่วมขับเคลื่อนทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวยังสามารถปรับใช้กับการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ ในชุมชนได้อย่างหลากหลาย และกรณีการรวมกลุ่มในชุมชนสามารถต่อยอดรูปแบบการจัดการเป็นกิจกรรมส่งเสริมต่อเนื่องกันไป อาทิ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนเงินล้านกองทุน กขค. ซึ่งมีผลกำไรจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่มและมีกลุ่มดำเนินการเป็นทุนเดินแล้วทั้งนี้การต่อยอดกิจกรรมต้องผ่านกระบวนการในขั้นต้นก่อนดำเนินการใดๆ

การฟื้นฟูวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน วิถีชีวิตบ้านหนองม่วงแบ่งออกเป็น 2 วิถีใหญ่คือ 1.)วิถีชีวิตชุมชนชนบท มีวิถีความเป็นอยู่คล้ายๆ กับวิถีแบบดั้งเดิม คืออยู่กินตามธรรมชาติ ปลูกผักไว้กินเองบ้าง ซื้อที่จำเป็น และ 2.)วิถีชีวิตกึ่งชุมชนเมือง เป็นครอบครัวขยายไม่มีที่ดินทำกินต้องทำงานรับจ้างรายวันในชุมชนใกล้เคียงและหรือออกไปทำงานนอกพื้นที่ตลอดจนต่างจังหวัด ด้วยวิถีการใช้ชีวิตที่ต้องดิ้นรน เร่งรีบทำงานเป็นเวลาใช้ชีวิตคล้ายคนเมืองด้วยการซื้อทุกอย่าง จากการศึกษาข้อมูลชุมชนพบแนวทางการฟื้นฟูคือ

ภูมิปัญญาวิถีชีวิต ซึ่ง บ้านหนองม่วงมีครอบครัวทำน้ำปลา ทำปลาไร่ ปลาหย่าง ปลาเกลือ ปลูกผักกินเอง เช่น มะเขือ พริกทอง พริก พริก ข่า ตะไคร้ กัลยาดม มะละกอ มันอ่อน เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้เป็นการส่งเสริมบนพื้นฐานความเป็นจริงในชุมชนให้ชาวบ้านลดรายจ่ายลงหากเหลือกินก็ขายเป็นรายได้เสริมซึ่งสนับสนุนครอบครัวที่สนใจทำในครัวเรือน อีกทั้งบ้านหนองม่วงมีแม่ค้ารับซื้อผักพื้นบ้านไปขายในตลาดเมืองอุทัยธานีเป็นประจำอยู่แล้ว

วัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ 1) การทำบุญกลางบ้านในช่วงปีใหม่ บริเวณศาลากลางหมู่บ้าน ที่ทุกคนจะมาทำบุญร่วมกันทั้งเด็ก วัยรุ่น ผู้เฒ่า ผู้แก่ ส่วนคนที่ไปทำงานข้างนอกก็จะกลับมาทำบุญเป็นส่วนมาก 2) วันสงกรานต์ สมัยก่อนคนหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาเล่นชักเย่อ ตีตุม รี่ๆ ข้าวสาร จะรำวง ร้องเพลงกาเหว่า เพลงปึกเป่า ที่ลานใต้ต้นมะม่วง กลางคืนจะเล่นรำวงและจะมาเล่นลูกช่วง ลูกชั๊กกัน จนเป็นที่รู้จักกันไปทั่วในช่วงวันสงกรานต์ และ 3) คนตรีปีพาทย์ ที่มีความไพเราะมากในอุทัยธานีชนิดไม่มีใครเทียบได้เคยบรรเลงรับเสด็จฯ ร.5 ถึงกับให้ท่านเฉลิมฉลองจึงได้รับแต่งตั้งนามว่าขุนเสนาะ และขุนไพเราะ

คณะวิจัยบ้านหนองม่วง